

154 Over toeval en een geluksvogel

Vanmorgen stapte ik de voordeur uit om boodschappen te gaan doen bij de grootgrutter. En kijk, op hetzelfde moment stapte ook mijn buurman naar buiten. We groetten elkaar en gingen vervolgens ieder zijns weegs. Geen van ons beiden riep: "Hé, dat is bijzonder!" Hoe anders zou het zijn gegaan als ik in de Kalverstraat van Amsterdam opeens een al vele jaren in het buitenland wonend familielid had zien lopen. "Hoe is het mogelijk? Jij ook in de Kalverstraat? Dát is toevallig!" zou ik mogelijk hebben gezegd. Misschien zou hij hebben geantwoord: "Nee, Gods hand, Roel!" Ik denk het niet, maar we lezen elkaars blogs, schrijven elkaar zo nu en dan daarover; dus wie weet, reageert hij ook nu!

Hoe komt het dat we de meeste gebeurtenissen in ons leven niét toevallig noemen en slechts een enkele gebeurtenis wél? Om dat te doorgronden nodig ik je uit in je gedachten mee te doen aan een experimentje. Je neemt een beker met zes dobbelstenen, schudt flink, keert de beker op de tafel om en aanschouwt het resultaat: 1-6-3-2-5-4. Je haalt je schouders op, niets bijzonders immers?! Nu herhaal je deze handelingen. Het resultaat: 6-6-6-6-6-6. 'Hé,' roep je verbaasd, 'dát is toevallig!' Dat is niet alleen toevallig, maar vooral opmerkelijk: er is namelijk sprake van twee volkomen identieke handelingen met twee uitkomsten, die *allebei volkomen toevallig* zijn: *de kans dat je zes keer een zes gooit is echt even groot als elke andere uitkomst*. De worp met zes keer zes ervaar en benoem je echter als bijzonder, toevallig, de andere uitkomst niet. Wat leren we hiervan? Of wij een gebeurtenis als toeval ervaren en als zodanig benoemen wordt vooral bepaald door het voor ons *bijzondere karakter van de gebeurtenis en/of van de uitkomst, de afloop van de gebeurtenis*.

Er is met dat begrip *toeval* nog iets bijzonders aan de hand. Ik probeer dat te verhelderen door drie niet alledaagse gebeurtenissen te beschrijven.

- Een dag in het voorjaar 2019. Een vrouw die de trap afdloopt, een man die de trap oploopt. Twee van de circa 52.000 mensen die dagelijks uit en in een trein stappen op het station Zwolle. Roltrappen en brede looptrappen verbinden alle perrons met de vernieuwde stationstunnel. Een drukte van jewelste, ook die morgen. De man heeft haast

en zo komt het dat hij – zich op de trap een weg banend door de menigte – een schouder van de vrouw raakt. Zij verliest haar evenwicht, valt en blijft onderaan de trap liggen. Toeval zou je het kunnen noemen – het is bijzonder, het had ook niét kunnen gebeuren en het had ook iemand anders kunnen overkomen. Maar toch, als de vrouw de trapleuning had vastgehouden was dit 'toevallige' voorval zeer waarschijnlijk niet gebeurd.

- Nieuwjaarsnacht 2020. Om 01:00 uur ontstaat een brand in een Arnhemse flat. De stroom valt uit, de lift komt tot stilstand. Een gezin zit daardoor opgesloten in de lift. De moeder en dochter lopen zeer ernstige brandwonden op, de vader en zoon sterven. Toeval zou je het kunnen noemen – de brand had net zo goed niet of op een ander moment kunnen uitbreken, de lift had ook leeg kunnen zijn. Maar er was meer aan de hand: flatbewoners hadden een oud bankstel in het trappenhuis neergezet, het stond er al lang, veel te lang. Bij de jaarwisseling staken jongens in dat trappenhuis vuurwerk af waardoor het bankstel vlam vatte. Als het bankstel wél tijdig was opgehaald zou de 'toevallige' brand niet zijn ontstaan, de vreselijke gevolgen niet zijn opgetreden. Toeval?

- Terug naar de jaren negentig van de vorige eeuw. In een ziekenhuis moet in één van de operatiekamers een ontkoppelde slang weer worden aangesloten op de aanvoerleiding van de extern opgestelde tank met medische zuurstof. Even later wordt een patiënt

aan de beademing gelegd. Al snel blijken de gevolgen. De anesthesist ontdekt dat de zuurstofnippel verkeerd is aangesloten, op de leiding voor het medisch lachgas.

Toeval – met een beetje geluk was de fout tijdig ontdekt, de fout had ook een andere patiënt kunnen treffen. Of was er nog meer aan de hand? Er bestonden geen checkprocedures bij het aansluiten van de nippels. Als er bovendien verschillende soorten nippels waren gebruikt voor de twee slangaansluitingen was verwisseling niet mogelijk geweest en zou deze 'toevallige' fout niet zijn ontstaan.

We plakken op bijzondere gebeurtenissen als deze drie ook het begrip toeval om ons ongemak te verdoezelen: de afloop is wel onaanvaardbaar, maar wat konden we er aan doen, het was immers toeval?! Toeval lijkt in dat geval met *onschuld* te maken te hebben. 'Ik hoef me niet schuldig te voelen, want het was toeval.' Er zijn echter – de drie voorbeelden laten dat zien – heel veel 'toevallige' gebeurtenissen waaraan oorzaken ten grondslag liggen die helemaal niet toevallig zijn maar wel de uitkomst van het voorval bepalen. We zien die oorzaken echter over het hoofd, we willen ze misschien zelfs liever over het hoofd zien om ons niet verantwoordelijk te hoeven voelen.

Toen ik in 2008 65 jaar werd nam ik afscheid van de wereld van de ziekenhuizen – ik had vier ziekenhuizen geleid en ik had me geen mooiere wereld kunnen wensen om in te werken. Maar ik ben in die mooie wereld ook geconfronteerd met zeer ernstige medische ongelukken die we (te) gemakkelijk als toevallig zouden hebben kunnen typeren. Het probleem was echter: ze waren *niet* toevallig, omdat aan die tragische gebeurtenissen voorkombaar gedrag voorafging waardoor dat vreselijke 'toeval' ontstond.

Hier gaat het om: de grootste vijand van een goede afloop is de daaraan voorafgaande onachtzaamheid, gemakzucht, vanzelfsprekendheid, nonchalance en dus slechte organisatie. In een ziekenhuis bestaan bij de behandeling van een patiënt 'ketens van verantwoordelijkheid': veel mensen zijn tijdens de behandeling van en zorg voor een patiënt actief. Juist in de overdrachtsmomenten ligt vaak de bron van de uiteindelijk 'toevallige' slechte afloop. Te vaak ben ik geconfronteerd met voorkombare voorvallen óver de grens tussen leven en dood. Het bestrijden van de oorzaken van het zogenaamde 'ongelukkige toeval' heeft grote invloed op mijn bestuurlijk handelen gehad. In mijn afscheidstoespraak zei ik onder meer: "Het kwade toeval kan goede mensen treffen. Maar we zijn niet machteloos als we onze verantwoordelijkheid nemen, als we doen wat van ons verwacht mag worden, als we door goed te organiseren het kwade toeval waar mogelijk saboteren." Te vaak immers is het kwade toeval het gevolg van inadequate organisatie, onvoldoende afstemming tussen mensen en onverantwoordelijk gedrag. Wat kunnen we – een medisch specialist, een verpleegkundige, ik als bestuurder – in dat geval anders doen dan met gebogen hoofd ouders tegemoet treden die daardoor een kind hebben verloren? Die ervaringen maakten van mij een ander mens.

Wat ook rest is dit: wie zich verzet tegen gemakzuchtig en nonchalant gedrag dat kan eindigen in het *kwade* toeval, kan uiteindelijk aanvaarden dat het kwaad toch goede mensen treft. Dan kun je ook genieten van het *goede* dat jou onverwacht toevalt: de schoonheid van een zingende vogel, de zachtheid van een uitgestrekte hand, de ontmoeting van een mens die jouw kostbare vriend wordt of de grote liefde van je leven. Jij mag leven, leef dus, geluksvogel die je bent!

Het zijn de (geluks)vogels die dit keer de muziek maken!

1. *Le rappel des oiseaux* – Jean-Philippe Rameau (1683-1764); gespeeld [op een harp](#), en [op een gitaar](#); maar ook voor de vele orgelliefhebbers onder mijn lezers [op een prachtig orgel](#); wat een uitvoering!
2. *Blackbird* – Paul McCartney, [hier](#) in het pre-coronatijdperk. Daarna [op het orgel](#); een mooie herinnering aan 1970: nachtelijke uren met zwager Arjan én Louis van Dijk – Louise en Robert sliepen, Martijn was op komst!